

**SURXONDARYO ME'MORIY YODGOLIKLARIDAN BIRI
SULTON SAODAT MAJMUASI**

Sattorov Firdavs Ulug'bek o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Tarix fakulteti talabasi

Tel: +998919058632

E-pochta sattorovfirdavs1601@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola tarixiy obidalarimizdan biri bo'lgan Sulton Saodat majmuasi haqida so'z olib borar ekanmiz, uning tarixiyliigi haqida bayon qilamiz. Bu maqbarada Sayyidlar sulolasidan bo'lgan kishilar va shu yerdagi yer egalari dafn etilgan. Sulton Saodat majmuasi nafaqat Surxondaryo balki O'zbekiston uchun ham qimmatli ahamiyatga ega hisoblanadi. Bunday tarixiy obidalarni asrash biz tadqiqotchilarning asosiy vazifamizdir.

Kalit so'zlar: Termiz, Sayyidlar, Hasan al-Amir, "Rojdestvo daraxti", "Kamon", O'zbekiston, Afg'oniston, Shahrisabz, Qo'qon, Marg'ilon, G'ijduvon, Vobkent, Termiz, YUNESKO.

Аннотация: В этой статье мы поговорим об истории комплекса Султан Саодат, одного из наших исторических памятников. Мавзолей является домом для Сайидов и землевладельцев. Комплекс Султан-Саодат ценен не только для Сурхандарьи, но и для Узбекистана. Сохранение таких исторических памятников – основная задача наших исследователей.

Ключевые слова: Термез, Сайиды, Хасан аль-Амир, «Елка», «Камон», Узбекистан, Афганистан, Шахрисабз, Коканд, Маргилан, Гиждуван, Вобкент, Термез, ЮНЕСКО.

Annotation: In this article, we will talk about the history of the Sultan Saodat complex, one of our historical monuments. The mausoleum is home to Sayyids and landowners. The Sultan Saodat complex is valuable not only for Surkhandarya, but also for Uzbekistan. Preservation of such historical monuments is the main task of our researchers.

Keywords: Termiz, Sayyidlar, Hasan al-Amir, "Rojdestvo daraxti", "Kamon", O'zbekiston, Afg'oniston, Shahrisabz, Qo'qon, Marg'ilon, G'ijduvon, Vobkent, Termiz, YUNESKO.

Termiz shahridagi ushbu me'moriy yodgorlik 20 ga yaqin maqbarani o'z ichiga olgan. (X-XVII asrlar). Termizning sharqida joylashgan bu ziyoratgoh 7

asr davomida shakllangan.¹ Unda Sayyidlar sulolasining maqbaralari joylashgan. Dastlab shu atrofdagi yerlar egasi, payg'ambarimiz avlodlaridan bo'lmish Hasan al-Amir (IX asrning 2-yarmida vafot etgan) maqbarasi bunyod etilgan. Majmuaning eng qadimgi qismi uning janubi-g'arbidagi XI asrda qurilgan baland gumbazli ayvon peshtoqi ostidagi go'rlar bilan to'la ikki maqbaradir.

Ulardan birinchisining ichki o'lchami 10X10 m, ikkinchisining 9X9 m bo'lib, ikkovini birlashtiruvchi gumbaz ostidagi keng maydon masjid xizmatini bajargan. Unda shakli turli-tuman uyma g'ishtlar juda moxirona va turli uslubda terilgan. Birinchi maqbarada IX asrning ikkinchi yarmida vafot etgan shu atrofdagi yerlarning egasi, obruli oila boshligi, Muxammad payg'ambarning avlodidan xisoblangan Xasan al-Amir ismli sayyidning xoki yotibdi.² Bu zal xar xil shakldagi gishtlar bilan turli-tuman uslubda terilgan. Ikkinchi zal jixozli birmuncha oddiy, har ikkala makbara eshigi kungurador ayvonli bo'lib, hovliga qaratib qurilgan, bu uslub ansamblning kyeinchalik rivojlanishida reja sifatida xizmat qiladi. Tugallangan Sulton Saodat majmuasi kelishgan ayvonli, yirik gumbazli bosh maqbara (Xasan al-Amir maqbarasi) atrofida guruxlangan imoratlardan iboratdir. Sulton Saodat qariyb yetti asr (X-XVII) davomida shakllandi, u yegirmaga yaqin maqbarani uz ichiga oladi. XIV-XV asrlarda Sulton Saodat majmuasida ham yangi maqbaralar qurilgan. Xalq orasida Sulton Saodat majmuasi nomi bilan mashhur bo'lgan maqbaralar X asrda, qolganlari, asosan, XV-XVII asrlarda yonma-yon qurilib, uzun hovlining 2 tomonini egallagan.

Maqbaralar peshtoq va gumbazli chorsu xonalar (9x9,05 m va 10,15x10,25 m)dan iborat. Hovlining to'ridagi peshtoq va ikki qanotidagi gumbazli maqbaralar bir xil tarhda, janubdagi maqbara zinalar hisobiga kichikroq ko'rinadi. Shimoliy-g'arbidagi maqbaraning qurilma va bezaklari oddiy g'isht (27x27x5 sm)dan juft-juft qilib terilib, mavjli bezak hosil qilingan. Ichki xona devorlariga g'ishtdan hoshiyali bo'rtma ravoqlar ishlangan. Janubiy-g'arbdagi maqbara shimoliy-g'arbdagidan bir oz kichik, ko'rinishi oddiy, ganch suvoqli. Mazkur 2 maqbara orasidagi peshtoqning supasi to'rida mehrob joylashgan. Sirkor koshinlar binoga alohida husn bag'ishlagan. XV-XVII asrlarda qurilgan maqbaralarda o'sha davrga xos yulduzsimon girrix naqshlar, ganchkori bezaklar keng qo'llanilgan.³ Sulton Saodat ansambli g'arbdan sharqqa o'tadi va uzunligi 70 m. hozirgi vaqtda uning binolarining deyarli yarmi saqlanib qolgan. Ansamblning dastlabki maqbarasi ikki bino (maqbara va masjid), gumbazlar bilan qoplangan va ikkala xonani birlashtiradigan ayvon (gumbazli vestibul) dan iborat. Yon devorlarda ikkita kirish joyi bor: shimoldan maqbaraga, janubdan masjidga. Binoning asosiy jabhasi dekorning soddaligi va nafisligi bilan hayratlanarlidir, chunki u oddiy kuygan g'ishtdan qilingan: "Rojdestvo

¹ Tursunov S.N. Surxondaryo tarixi ko'zgasida. Toshkent, 2001 – yil.

² Tursunov S.N. Surxondaryo viloyat tarixini o'rganish T. 1997 yil.

³ Ro'ziyev A.N., Surxondaryo viloyati T., 1996;

daraxti", "Kamon" bilan bezatilgan maqbaraning devorlarining uzunligi bo'ylab tekis joylar mavjud. Hozirgi vaqtda maqbaraning butun maydoni to'rtburchaklar, yuzsiz qabr toshlari bilan qoplangan.⁴

Masjid ham dafn qilingan joyga aylandi, shuning uchun ilmiy adabiyotlarda u noto'g'ri maqbara deb ataladi. Masjid - "kamtarin". Uning devorlari faqat bir necha juft g'isht bilan qoplangan. Va faqat uning Mihrab (imomning ibodati uchun joy) "kamon" bilan bezatilgan. Masjidning ichki qismida Qur'ondan o'yilgan chiziqlar topilgan. Sulton Saodat Ansambli Strukturaning yonoq devorlari geometrik naqshli sekizgenli majolitik plitalar bilan bezatilgan, sirda esa oltin qo'shimchalar mavjud edi. Archivolt archivolt geometrik va gul naqshlari bilan bezatilgan uch qavatli ustunlarga asoslangan. Lobbi devorlari qora va ko'k bo'yoq bilan bo'yalgan rasm bilan qoplangan (tadqiqotlar davomida topilgan qismlar). Ushbu dekorning faqat kichik bir qismi saqlanib qolgan va endi u butunlay yo'qolgan.

Sulton Saodat vaqti-vaqti bilan qayta qurildi. Shunday qilib, birinchi marta XIV-XV asrlarda sodir bo'lgan. - binoning asl ko'rinishini qayta tikladi; sobiq dekor o'sha davrning uslubiga mos keldi; olimlar uchun qimmatli yozuvni o'yib yozishdi, chunki u Termeznining seyidlari naslining eng qadimgi yozma birikmalaridan biri edi. Keyingi tiklash XIX asrning oxirida amalga oshirildi.⁵ majmuaning qo'riqchisi bo'lgan Shayx, seyidlarning avlodi. Ayni paytda tiklash ishlari ham olib borilmoqda. Sulton Saodat Ansambli Darwazxon (oldindan qurilishi) va Hanak (dervishes monastiri), mihraby edi oxirida: XIV asrning ikkinchi yarmida kompleksi g'arbda yana ikki monumental binolar qurildi. Keyinchalik, o'choqlarning soniga qarab, xonaki xonasi oshxona sifatida ishlatila boshlandi. 1978 tomonidan u vayron qilingan va qo'ylar uchun qalamga aylangan.⁶

Asosiy qabrda Sulton Saodat bir vaqtlar o'z vatanini tark etgan ko'plab mashhur sayidlarning qoldiqlarini ko'mib tashladi. Bu turning kamroq taniqli vakillari kompleksning Shimoliy va sharqida joylashgan va birinchi maqbaraning rejasini takrorlaydigan kamroq monumental maqbaralarda dafn etildi - lobbi bilan birlashtirilgan ikkita bino mavjud. Sulton Saodat yaqin vaqtgacha (30-lar XX asr) musulmonlarning faol ziyoratgohi bo'lgan. Payshanba va juma kunlari qurbonlik hayvonlari qotib, oziq-ovqat tayyorladilar, Qur'onni o'qidilar, qabrlarni chetlab o'tishdi, shamlar yoqishdi. O'zbekiston bilan Afg'oniston o'rtasida aniq chegara o'rnatilgandan so'ng unga haj ziyorati deyarli to'xtatildi.

Majmua mustaqillikdan keyin ta'mirlanib, ziyoratgohga aylantirilgan. 2000-yil 30-avgustda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining —Madaniy meros obyektlarini muhofazalash va ulardan foydalanish to'g'risidagi qonun madaniy meros

⁴ Tursunov S.N. Surxondaryo tarixi ko'zgasida. Toshkent, 2001 – yil.

⁵ Annayev T. Shaydullayev Sh. Surxondaryo tarixidan lavhalar. T: Meros, 1997-yil,

⁶ Annayev T. Shaydullayev Sh. Surxondaryo tarixidan lavhalar. T: Meros, 1997-yil,

obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasida jahon talablariga mos qonuniy asosni yaratdi.⁷ O'zbekiston Respublikasi hududida dunyo sivilizatsiyasi rivojlanishida katta o'rin tutgan, asrlar davomida saqlangan Samarqand, Buxoro, Toshkent, Xiva, Shahrisabz, Qo'qon, Marg'ilon, G'ijduvon, Vobkent, Termiz va boshqa tarixiy shaharlar, mavjud bo'lgan me'moriy va tarixiy obidalar davlat muhofazasiga olingan. Inshoot YUNESKO tashkilotining —Butun jahon madaniy yodgorliklari ro'yxatiga kiritilgan. Me'moriy obidaga hukumatimiz tomonidan berilayotgan e'tiborga to'xtaladigan bo'lsak, 2002-yil Termiz shahrining 2500 yillik yubeliyi munosabati bilan inshootning hozirgi qiyofasi shakllantirildi.⁸

Xulosa: Shuni xulosa qilib aytolamizki, Surxondaryo vohasida joylashgan barcha tarixiy obidalar shonli tarixdan hikoya qiladi. Xususan Sulton Sodat majmuasi ham somoniyar sulolasi davrida qurilgan me'moriy obida hisoblanadi. Bu esa o'rta asrlar davrida Surxon vohasi ham sivilizatsiya markazi bo'lganligini ko'rsatadi. Biz tadqiqotchilar esa bu ma'lumotlarni yaxlitlab tahlil qilishni oldimizga asosiy vazifa qilib qo'yishimiz kerak.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Tursunov S.N. Surxondaryo tarixi ko'zguvida. Toshkent, 2001 – yil.
2. Ro'ziyev A.N., Surxondaryo viloyati T., 1996;
3. Tursunov S.N. Surxondaryo etnografik makon. Termiz oqshomi, 2009 – yil.
4. Annayev T. Shaydullayev Sh. Surxondaryo tarixidan lavhalar. T: Meros, 1997-yil,
5. Tursunov S.N. Surxondaryo viloyat tarixini o'rganish T. 1997 yil.
6. Rtveladze E., Aminov M., Surxondaryo, T., 1996;

---

⁷ Tursunov S.N. Surxondaryo viloyat tarixini o'rganish T. 1997 yil.

⁸ Ro'ziyev A.N., Surxondaryo viloyati T., 1996;